

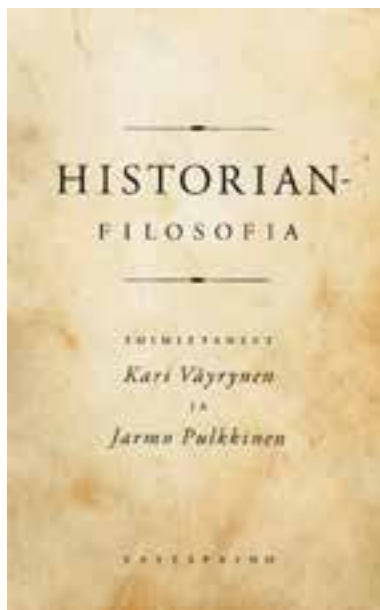
JOHANNA SKURNIK

Klassikot avaimena historianfilosofian uudelleenajatteluun?

Historianfilosofia. Klassiset ajattelijat antiikista nykyisyyteen. Toim. Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen. Vastapaino, Tampere 2015. 436 s.

Kari Väyrysen ja Jarmo Pulkkinen toimittama koelma pyrkii antamaan lukijoille välineitä nykyisten historianfilosofisten keskustelujen ymmärtämiseen. Toimittajien mukaan historianfilosofiaa on uudelleenajatteltava, jotta ymmärryksemme ja kykymme selittää globalisaation kaltaisia laajoja prosesseja olisi mahdollista. Uudelleenajattelu ei kuitenkaan onnistu ilman kattavaa tietoa historiallisten ajattelijoiden näkemyksistä, sillä kuten toimittajat johdannossaan toteavat, ”on loppujen lopuksi varsin hedelmätöntä muotoilla uusia nimiä jo ajat sitten keskustelluille teemoille tai jopa toistaa vanhoja virheitä ja teoreettisia umpikujia” (11).

Historianfilosofian lähtökohdat soveltuvat osaksi historiantutkimuksessa viime vuosina käytyä keskustelua oppialan tehtävästä: mitä historian tulisi lopulta selittää ja miten? Historiatieteen filosofisia, teoreettisia ja metodologisia lähtökohia koskeva nykytutkimus on kirjavaa, mutta pohdintoja yhdistävät globalisaation, yhteyksien ja globaalien historioiden kirjoittamisen haasteet. Esimerkiksi David Armitage ja Jo Guldi ovat haastaneet *History Manifestolla* (2015) historioitsijat ajattelemaan tieteenalaansa ja tutkimuksen teon kehikkoja uudestaan. Armitage ja Guldi painottavat pitkiä ajanjaksoja käsittelevien historioiden merkitystä nykyisyyden ymmärtämisessä ja mahdollisten tulevaisuuksien hahmottamisessa. He näkevät historioitsijoiden lyhytaikaisen ajattelun osana nykyajalle leimallista muutamien vuosien syklien varaan rakentuvaa aika-ajattelua. Armitagen ja Guldin mukaan maailmaa ja ihmiskuntaa haastavien ongelmien, kuten ympäristökriisin ja sen seurauksien, rat-

kaiseminen vaatii pitkän aikavälin ajattelua. Historiantutkimuksen tehtävä on tarjota laajoja näkökulmia menneisyyteen – ja siten auttaa myös mahdollisten tulevaisuuskuvien luomista.

Historianfilosofiassa käydään läpi kolmentoista artikkelin voimin historianfilosofian historian keskeisiä ajattelijaita Hesiodoksesta Foucault'hon. Kirjoittajat ovat historioitsijoita ja filosofi, jotka esittävät käsityksiä historian luonteesta, historiallisesta tiedosta, historiantutkimuksen metodologiasta ja historiasta tieteenalana. Teos jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä matkataan antiikista saksalaiseen idealismiin saakka. Toinen osa on omistettu ”uusille klassikoille”. Kirjoittajat käsittelevät Friedrich Nietzschen, Robin George Collingwoodin, Paul Ricœurin ja Michel Foucault'n ohella suomalaisten Arvi Grotenfeltin, J. E. Salomaan ja Georg Henrik von Wrightin his-

torianfilosofian keskeiset sisällöt. Läpi kirjan lukemista rytmittävät muutamien sivujen mittaiset tietolaatikot, jotka avaavat lisää näkökulmia esittelemällä muiden muassa Sakari Topeliuksen, J. V. Snellmanin, Oswald Spenglerin ja Walter Benjaminin ajatuksia historiasta ja Augustinuksen käsityksiä maailmanhistoriasta.

Kuinka historianfilosofian historiaa tulisi kirjoittaa?

Historiallisten henkilöiden ajattelun esittelemisen lisäksi osa artikkelista pyrkii uudelleenarvioimaan ja monipuolistamaan aiemmassa tutkimuksessa esitettyjä tulkintoja. Esimerkiksi Kari Väyrynen erittelee kiinnostavasti valistuksen ajan historiakäsitysten moninaisuutta. Hän purkaa Immanuel Kantin näkemyksiä edistyksestä ja osoittaa samalla postmodernien kriitikoiden näkemykset valistusajan ajattelijoiden maailmankuvista turhan yksinkertaisiksi. Samoin Friedrich Schlegelin historianfilosofiaa analysoiva Asko Nivala haastaa onnistuneesti tutkimuksessa vakiintuneen tulkinnan saksalaisesta varhaisromanttisesta historianfilosofiasta menneisyyttä ihannoivana, nykyisyyttä rappiollisena pitävänä ja tulevaisuuden harmoniaa odottavana.

Yksittäisten henkilöiden ohella historianfilosofiaa kysymyksiä tarkastellaan aikakausittain Kari Väyrysen (antiikki) ja Virpi Mäkisen (keskiaika) artikkeleissa, joista erityisesti Mäkisen kirjoituksessa piirretään monipuolinen kuva aikakauden historiakulttuurista. Lisäksi Jouko Jokisalo lähestyy edistyksen käsitettä historiallisen ja poliittisen ymmärryksen perustana ja pohtii

edistyksen ajatuksen hyödyllisyyttä nykyhetkessä. Kattavassa artikkelissaan Jokisalo sortuu paikoin Väyrysen edellisessä artikkelissa kritisoimaan edistysajattelua yksinkertaistavaan postmoderniin kritiikkiin. Erityisesti kirjoittaessaan edityksestä rasismien ja siirtomaavallan ideologisena välineenä Jokisalo suoraviivaistaa tarpeettomasti pitkän 1800-luvun toimijoiden ajatusmaailmaa. Erittellen tarkemmin kenen maailmankuvasta (eurooppalaisten, englantilaisten, saksalaisten...) ja toiminnasta oikeastaan on kyse, Jokisalo sivuuttaa useiden tutkijoiden osoittaman rotuideologioiden ja imperialismien välisen suhteen monimutkaisuuden ja ajoittain voimakkaankin ristiriitaisuuden.

Kokoelma on informatiivinen johdatus erinäisiin länsimaisen historianfilosofian kysymyksiin, mutta samalla sen rakenne herättää pohtimaan, millainen lähestymistapa aiheeseen olisi oikeastaan hedelmällisin. Teoksessa valittu linja – keskittyminen historianfilosofian suurmihiin – on tieteen historian tutkimuskentän näkökulmasta nähtynä varsin perinteinen. Kronologisesti etenevä teos on asiantunteva, mutta olisiko sen voinut jäsentää esimerkiksi temaattisesti? Tällöin teos olisi voinut tutustuttaa lukijan esimerkiksi eri ajattelijoiden näkemyksiin historiatietoisuudesta, historiallisen tiedon luonteesta, jatkuvasta ihmiskunnan edistymisen ajatuksesta historiassa ja historiakulttuurista aina historiallisen tiedon käyttämiseen liittyviin kysymyksiin.

Kuka on klassinen ajattelija?

Historianfilosofian toimittajien halu nostaa esiin klassikoiden ajatuksia pitkältä aikaväliltä on kunnioitettava, mutta lukuisia kysymyksiä herää. Erityisesti pohdinnan arvoinen, mielenkiintoinen ja nyt lähestulkoon ohitettu asia on kysymys klassikosta. Kuka on historianfilosofian klassikko ja millä perusteilla? Miksi juuri tietyt ajattelijat ovat esit-

telemisen arvoisia? Väyrynen toki sivuaa kysymystä klassikon määrittymisen ajallisuudesta Giambattista Vicon historiakäsityksestä kirjoittaessaan ja kommentoi Vicon myös saaneen aiemmin aivan liian vähän huomiota, muttei laajenna pohdintaansa tämän pidemmälle.

Väyrynen ja Pulkkinen eivät liioin kerro, millä perusteella tarkasteltavat ajattelijat on valittu ja kokoelma maantieteellisesti ja ajallisesti rajattu. Naisajattelijoiden ei ole päässyt teokseen lainkaan – esimerkiksi Joan Scottin kaltaisen kriittisen ajattelijan historianfilosofian esittely olisi ollut paikallaan. Scottin panos sosiaalisen sukupuolen (*gender*) käsitteen ja feministisen teorian soveltamiselle historiantutkimuksessa on ollut keskeinen. Historiantutkimuksessa 1980-luvulla tapahtuneen kulttuurisen käänteiden tuloksena tutkimuksen kohteeksi nousivat naisten ohella seksuaalisuuteen, rotuun ja etnisyyteen liittyvät kysymykset. Scottin tärkein anti historianfilosofisesti tiivistyy kysymykseen siitä, miten naisten historiaa tulisi kirjoittaa. Yhdistämällä sukupuolen kysymykseen valasta ja siitä, kuinka seksuaaliset erot on eri aikoina sosiaalisesti tuotettu, Scott korostaa valtasuhteiden merkitystä historiantutkimuksessa ja nostaa valokeilaan aiemmin vähäiselle huomiolle jääneiden ryhmien tarkastelun.

Ajallisesti *Historianfilosofian* raja-alue päättyy jo 1980-luvun Ranskaan. Miksi teoksessa ei esitellä esimerkiksi ranskalaisia annalisteja tai nosteta esiin historiantutkimusta Foucault'n tavoin 2000-luvulla haastaneita yhteiskuntatieteellisiä keskusteluja, joissa yhteiskunnallisia prosesseja on pyritty hahmottamaan verkostoina, rihmastoina ja ristikkäisinä prosesseina? Miksi kirjoittajat rajoittuvat artikkeleissaan vain länsimaisen kulttuuripiirin sisälle? Eikö historianfilosofian uudelleenajattelu klassikoiden avulla edellyttäisi myös perehtymistä esimerkiksi aasialaiseen tai arabialaiseen historianfilosofiseen

ajatteluun? Yksittäisten ajattelijoiden – kuten tunisialaisyyntyisen, kulttuurienvälistä historiaa kirjoittamaan pyrkineen Ibn Khaldūnin (1332–1406) – esittelemisen ohella kokoelmassa olisi voitu pohtia eri aikojen ja paikkojen filosofisia ja metodologisia lähtökohtia oman kulttuuripiirin ulkopuolisen historian kirjoittamiselle. Viimeinen aihepiiri on relevantti myös jatkuvasti kasvavan globaalihistorian, vuorovaikutuksien historian, tutkimuksen näkökulmasta. Kuten Armitage ja Guldin alleviivaavat, tällä hetkellä tärkeä historianfilosofinen kysymys onkin, kuinka kirjoittaa suuria historioita, paikallisuudelle sensitiivisiä mutta aidosti maailmanlaajuisia tulkintoja tarkastelevia historiantutkimuksia. Mikään teos ei voi kattaa kaikkea, ja siksi ilmeisemmät perustelut tehdyille valinnoille olisivat olleet paikallaan.

Historiallinen historianfilosofia

Kokoelma päättyy Tero Anttilan ja Mikko Myllykankaan analyysiin Michel Foucault'sta historiatietoisuuden haastajana. Miellyttävästi kirjoitettua artikkelia olisi suonut seuraavan loppuluvun, jossa kirjan toimittajat olisivat rohkeasti muotoilleet käsityksiään historianfilosofiasta nykyään. Tämä olisi ollut erityisen tarpeellista, sanovathan toimittajat kirjan tarjoavan välineet nykykeskustelujen ymmärtämiseen. Toki osa kirjoittajista pohtii tutkimuskohteensa antia nykytutkimukselle, ja esimerkiksi Henna Seinälän erinomaisessa Friedrich Nietzschen historiakäsitystä selvittävässä artikkelissa kysymys on läsnä kauttaaltaan. Menneisyyden ajattelijoiden merkitystä koskevat kysymykset ovat tärkeitä ja aina ajankohtaisia. Aivan kuten kokoelman historiallisten figuurien näkemykset osoittavat, vastaukset ovat kontekstisidonnaisia. Tietoisuus historianfilosofisten ideoiden ja teorioiden historiallisuudesta onkin huomio, jota *Historianfilosofia* kutsuu pohtimaan.